Тема 5. Експертиза товарів
1.Поняття експертизи, мета, завдання, класифікація
2.Об’єкти і суб’єкти експертизи.
3.Методи проведення експертизи
4.Експертиза нормативної і супровідної документації

Експертиза є основним засобом підвищення якості товарів, недопущення постачання в торговельні підприємства фальсифікованих товарів, удосконалення їх асортименту. В кожній демократичній державі вона сприяє зміцненню законності та правопорядку.

"Експертиза" (від лат. expertus — дослідний) — це дослідження будь-якого питання чи об'єкта, яке вимагає спеціальних знань, з наданням мотивованого висновку.

Експертиза товарів як специфічний вид діяльності являє собою випробування, дослідження якості (споживних властивостей, нешкідливості, харчової цінності тощо), кількості та відповідності умовам нормативної документації, умовам договору партії (або окремого товару) з наданням мотивованого, об'єктивного (незалежного), кваліфікованого висновку.

Проведення експертизи доручається експертам. Експертами можуть бути досвідчені спеціалісти, вчені, які володіють спеціальними професійними знаннями, необхідними для рішення питань, пов'язаних з ідентифікацією та фальсифікацією товарів. Експерти повинні добре знати досліджувані групи товарів, мати досвід роботи з оцінки їх якості. Це незалежні особи, які не зацікавлені в результатах експертної оцінки товарів.

Метою експертизи є проведення аналізу і оцінки якості товару для виявлення його відповідності нормативним документам, ідентифікації та фальсифікації.

Завданнями експертизи є:

- проведення експертизи кількості і якості товарів з визначенням відповідності даним товаросупровідної та нормативної документації;
- проведення ідентифікації товару з визначенням ступеня його придатності до споживання; відповідності виду, різновиду, найменуванню, градації за якістю;
- визначення відповідності упакування, маркування передбаченим вимогам нормативної документації, контрактів;
- відповідність товару штриховому коду, коду товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД);
- визначення країни походження товару;
- визначення відповідності якості і вартості товару;
- аналіз отриманих даних під час експертизи, їх оцінка, складання висновку.

В основу класифікації експертиз можуть бути покладені такі критерії: підстави призначення експертизи, терміни і порядок її проведення, територіальні ознаки експертизи, мета проведення і вид об'єкта.

За підставами призначення розрізняють такі види експертиз: первинні, або основні, повторні, контрольні.

Первинна експертиза проводиться на підставі замовлення зацікавленої організації. В ній беруть участь два компетентних представники замовника експертизи, які мають право підпису акта експертизи або відмови від підпису у разі негоди з результатами експертизи.

Повторна експертиза проводиться при виникненні незгоди між зацікавленими сторонами і оцінці висновку з первинної експертизи. Результати повторної експертизи вважають остаточними, якщо вони співпадають з результатами первинної експертизи.

Контрольна експертиза (перевірна експертиза) проводиться з метою перевірки роботи експертів, їх компетентності, правильності дій, достовірності, обґрунтованості висновків. Призначається ця експертиза з ініціативи керівництва експертної організації, арбітражу, суду, слідчих органів.

За терміном проведення експертизи поділяють на постійні і тимчасові.

Постійні експертизи проводяться на основі складеної угоди з визначенням терміну її дії не менше як один рік.

Тимчасові експертизи проводяться час від часу, оформляються тимчасовою угодою, гарантійним листом, заявкою.

За порядком проведення експертизи поділяють на попередні, додаткові, комплексні.

Попередня експертиза проводиться перед наступною і являє собою базову експертизу, результати якої зрівнюють.

Додаткова експертиза проводиться внаслідок недостатньо повного експертного дослідження товарів, документів та інших матеріалів; виникнення нових питань, які не були поставлені при проведені первинної експертизи. Додаткова експертиза доручається експерту, який проводив первинну експертизу. Результати оформляються окремим актом, який доповнює акт первинної експертизи.

Комплексна експертиза призначається для дослідження товару, щодо якого необхідно отримати комплексну оцінку основних показників. Для її проведення залучають експертів різних галузей науки, техніки і виробництва. Наприклад, для проведення експертизи харчових продуктів доцільно залучати таких спеціалістів, як технолог, товарознавець, санітарний лікар, інспектор з якості і стандартизації.

За територіальними ознаками експертизи поділяють на загальнодержавні, регіональні, місцеві, локальні.

Загальнодержавна експертиза проводиться експертами Торгово-промислової палати України.

Територіальна експертиза проводиться центрами стандартизації і метрології Держспоживстандарту України.

Місцева експертиза проводиться державною структурою у справах захисту прав споживачів Держспоживстандарту України, якщо вона існує у місті.

Локальна експертиза проводиться на конкретному підприємстві і може проводитись будь-яким контролюючим органом.

Залежно від об'єкта і мети експертизи поділяють на види: економічні, екологічні, технологічні, біологічні, сільськогосподарські, патентознавчі, товарні, товарознавчі, ветеринарно — санітарні, фітосанітарні тощо.

2.Об’єкти і суб’єкти експертизи. Методи проведення експертизи

Об’єкт експертизи – це матеріальний носій інформації про факти, які складають зміст дослідження щодо експертизи.

Класифікацію об’єктів експертизи наведено на рис. 2.

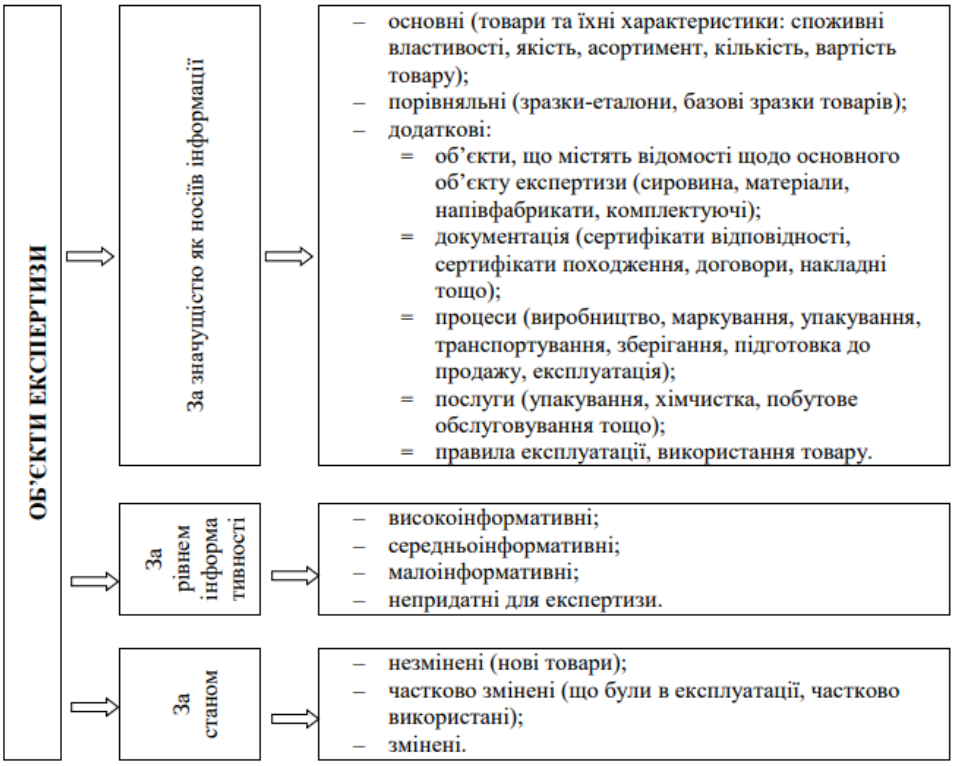

Рисунок 2 – Класифікація об’єктів експертизи

Об'єктами експертизи товарів в митній справі є матеріалізовані джерела інформації, дояких належать:

- товари і предмети, що переміщуються через митний кордон, а також їх проби, відібрані для дослідження;
- предмети контрабанди і порушення митних правил;
- товаросупровідні документи (митні, нормативні, фінансові), що використовують при митному контролі і митному оформленні.

Експертиза товарів в митній справі здійснюється посадовими особами митного органу в рамках процедур митного контролю та митного оформлення з метою встановлення характеристик, визначальних для:

- класифікації товарів згідно з УКТ ЗЕД;
- перевірки задекларованої митної вартості товарів;
- встановлення країни походження товарів;
- становлення належності товарів до наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, сильнодіючих чи отруйних речовин;
- встановлення належності товарів до предметів, що мають художню, історичну чи археологічну цінність;
- встановлення належності товарів до таких, що виготовлені з використанням об'єктів права інтелектуальної власності, що охороняються відповідно до закону.

До формування об’єктів експертизи в митній справі висувають такі вимоги:

- об’єкт має бути репрезентативним (представницьким);
- кількість об’єктів має бути оптимальною, тобто достатньою для

приготування проби.

Слід зазначити, що об'єкти експертизи товарів в митних цілях та інших видів оцінної діяльності можуть бути однаковими. При цьому оцінці піддаються одиничні екземпляри споживчих товарів, комплексні пакувальні одиниці і товарні партії. Тільки при споживчій оцінці не визначаються характеристики товарних партій.

Вказані об'єкти характеризуються не тільки комплексом основоположних характеристик (асортиментною, якісною, кількісною і вартісною), але і різним рівнем невизначеності. Необхідність оцінки товарів в умовах невизначеності робить їх об'єктами експертизи.

Під *умовами невизначеності* розуміється ситуація, при якій виникає проблема вибору альтернативних рішень, недостатності інформації. Ця невизначеність найчастіше є наслідком застосування вибіркового методу відбору проб з товарних партій. Навіть, якщо проби (зразки) відібрані відповідно до встановлених правил, існує невизначеність відносно відповідності кількісних і якісних характеристик одиничних товарів, відібраних з товарної партії, аналогічним характеристикам всіх товарів в цій партії. При цьому завжди існує ризик виникнення невідповідності оцінюваного об'єкту всієї сукупності товарів. Внаслідок цього перенесення результатів оцінки відібраних проб (зразків) на всю товарну партію може привести до невірних рішень.

В той же час, часто оцінка якості одиничних товарів або вимірювання їх кількості відбувається в умовах визначеності, що характеризуються конкретними результатами. Наприклад, за наявності достатньої інформації про дійсні значення показників кількісних і якісних характеристик одиничних екземплярів товарів експерт може віднести їх до певної градації якості.

Суб’єктами експертизи товарів можуть бути:

- юридичні особи (спеціалізовані митні органи з питань експертного забезпечення митної системи України; науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції та Міністерства охорони здоров’я України, експертні служби Міністерства внутрішніх справ України; експертні підрозділи органів виконавчої влади; недержавні експертні організації – Торгово- промислові палати, бюро товарних експертиз та ін.);
- фізичні особи (експерти).

Експерт – незалежний висококваліфікований спеціаліст, який має спеціальні знання, залучений заінтересованою або призначений посадовою особою для формування на основі теоретичних знань і практичного досвіду суджень за поставленими питаннями у формі експертного висновку.

Правом на проведення експертизи можуть володіти експерти, що працюють в експертних установах і/або мають спеціальні дозволи (ліцензію) на експертну діяльність.

Фізичні особи, перш ніж стати експертами, повинні отримати статус кандидата в експерти. Юридичного статусу експерта набувають кандидати, що відповідають певним вимогам, пройшли атестацію (сертифікацію) у відповідній системі або експертних організаціях. Після атестації (сертифікації) експерти отримують документ (атестат або сертифікат), що підтверджує їх компетентність.

Обов'язковою умовою для отримання такого посвідчення є базова освіта претендента (митна, юридична, матеріалознавча, товарознавча, мистецтвознавча і ін.), знання основ митної справи і експертизи, знання ринкової кон'юнктури стосовно досліджуваних матеріалів і виробів, а також його висока кваліфікація, яка залежить від його інформаційної активності і інформованості – професійної, квалиметричної і культурної.

Експерти можуть входити до складу персоналу відповідних експертних організацій (наприклад, Торговельно-промислової палати України) або органів (центрів) з сертифікації, сертифікаційних випробувальних лабораторій тощо.

Стаття 327 Митного кодексу України передбачає у разі потреби для участі у

здійсненні митного контролю залучення фахівців-експертів в окремих галузях. За власним бажанням залучення експертів може здійснювати декларант (власник товару та/або транспортного засобу).

В таких випадках експерти відбираються з числа висококваліфікованих фахівців в певній області науки, техніки, технології, торгівлі або громадського харчування, призначаються наказом по організації і включаються, за необхідністю, до складу постійних або тимчасових експертних груп (комісій).

Вони складають категорію незалежних експертів, основне місце роботи яких знаходиться поза експертними організаціями (наприклад, навчальні заклади, науково-дослідні інститути і ін.). Незалежні експерти часто не проходять статусу кандидата в експерти.

Допризначення експерта статтею 516 Митного кодексу України передбачається процедура з'ясування його професіоналізму та компетентності.

Основні вимоги щодо проведення атестації і оцінки компетентності експертів передбачають оцінку таких аспектів:

- незалежність експерта;
- освіта і спеціальні знання;
- досвід роботи;
- особисті якості;
- підтримка компетентності.

Незалежність експерта. Експерт повинний бути незалежним від виробників (постачальників) і покупців (споживачів) продукції, а також організацій і підприємств, що є об'єктами їх діяльності.

Умови роботи експерта не повинні виключати можливість комерційного, фінансового, адміністративного або іншого впливу на результати експертної діяльності.

Незалежність експерта повинна встановлюватися співбесідою, аналізом сфери його діяльності і інтересів, підтримуватися організацією роботи експертів в галузі митної справи, а також всіма особами, пов'язаними з проведенням експертизи.

Освіта і спеціальні знання. Експерт повинен мати закінчену вищу освіту в областях, що відповідають його діяльності, ясно, чітко висловлювати свої думки усно і письмово на державній і професійній мові.

Основна вимога до експерта в митній справі полягає в тому, що він повинен володіти глибокими, офіційно підтвердженими спеціальними знаннями в тій області діяльності, продукції, процесів, явищ, до експертизи або оцінці яких він притягується.

- проведення лабораторних досліджень зразків (проб) товарів, що включають фізико-хімічні, мікробіологічні дослідження;
- нормативних документів, що встановлюють обов'язкові вимоги до продукції, а також вимоги до методів і об'ємів контролю і випробувань.

Досвід роботи. Кандидат в експерти повинен мати стаж роботи не менше чотирьох років в області науки, проектування, технології, виробництва, випробувань, ремонту, обслуговування, експлуатації або нагляду. З них два роки – в області експертизи, забезпечення і управління якістю.

Кандидат в експерти повинен набути досвіду виконання повного процесу перевірки при експертизі. Досвід визначається участю не менше чим в чотирьох повних експертних перевірках.

Кандидат в експерти повинен мати досвід роботи в областях своєї спеціалізації не менше десяти років; особи, що мають вчений ступінь в даній області, – не менше чотирьох років до офіційного визнання кандидата експертом, він повинен взяти участь не менше чим в чотирьох експертних перевірках або офіційних експертних комісіях.

Особисті якості. В цілях забезпечення високої ефективної експертних досліджень в митній справі і враховуючи найважливішу роль в цьому експертів, до них висуваються жорсткі вимоги щодо їх особистих якостей, таких, як незалежність, неупередженість,

об'єктивність, відповідальність, принциповість.

Особисті якості експерта обумовлюються його здібностями, кваліфікацією, навичками, правильним ставленням до праці (зокрема прагненням добре виконувати свою роботу), контактністю (умінням працювати в складній, а, інколи, і конфліктній обстановці).

Експерт повинен бути неупередженою людиною, володіти здоровим глуздом (думкою), умінням аналізувати, твердістю і здатністю реалістично сприймати ситуацію. Крім того, він повинен володіти хорошими фізіологічними даними: нормальним кольоровідчуттям, достатньою гостротою зору, глибокою (моторною) пам'яттю, відмінним здоров'ям або, в будь-якому разі, хорошим психофізичним станом під час проведення експертизи, гарним настроєм, врівноваженістю, зібраністю, рухливістю, еластичністю уваги і так далі

Процесуальні права експертів, що беруть участь у експертних дослідженнях, необхідних для здійснення митного контролю та митного оформлення або при впровадженні справ про порушення митних правил, а також порядок попередження експерта про відповідальність за відмову, ухилення від складання висновку або видачу свідомо помилкового висновку визначаються відповідними законодавчими актами (кримінальним, цивільним, митним кодексами і так далі).

Під час здійснення професійної діяльності **експерт має право:**

- ознайомлюватися з усіма отриманими організатором експертизи матеріалами, що стосуються об’єкта експертизи;
- звертатися до керівника – організатора експертизи з питань необхідності надання замовником експертизи додаткових матеріалів для здійснення всебічної та об’єктивної оцінки товарів;
- вимагати від адміністрації лабораторії забезпечення необхідних умов для роботи, оскільки специфіка експертної діяльності ставить певні вимоги до робочого приміщення, виробничого устаткування, режиму роботи і відпочинку тощо;
- здійснювати безпосередній огляд товару, необхідні вимірювання, аналіз та розрахунки;
- радитися з іншими членами експертної комісії, що беруть участь в проведенні комісійної експертизи, і звертатися до голови комісії або до керівника за консультацією;
- повідомляти керівника експертної установи про неможливість складання висновку експертизи в разі, якщо вирішення питань експертизи виходить за межі його компетенції у напрямах спеціальних знань;
- протистояти зовнішньому впливу (від кого б він не виходив) або тиску думки більшості, тобто володіти нонконформізмом.

Згідно з вимогами чинних нормативно-правових актів **експерт не має права:**

- приймати об'єкти для здійснення експертизи без письмової вказівки керівництва експертного підрозділу;
- досліджувати зразки і матеріали справи, не зазначені в дорученні (ухвалі, постанові) про призначення експертизи, що не є об'єктами дослідження;
- самостійно збирати і досліджувати дані, не представлені йому у встановленому законом порядку;
- вирішувати питання, що відносяться до правової оцінки дій посадових осіб митних органів, декларантів, а також інші питання, що виходять за межі його компетенції;
- брати участь у впровадженні справи про порушення митних правил як фахівець;
- проводити ревізію, брати участь у відборі проб і зразків товарів або в інвентаризації, проводити експертизу, пов'язану з дослідженням документів установ, підприємств, організацій, в яких він перебував на службі раніше;
- залучати до участі у проведенні дорученої йому експертизи товарів інших

осіб, які не мають, безпосереднього відношення до експертизи;

- зберігати зразки проб та інші матеріали, за якими проводиться експертиза, поза службовим приміщенням.

При цьому **експерт зобов'язаний:**

- пред'являти на вимогу замовника або організатора експертизи свідоцтва або документів, що їх замінюють, які підтверджують його досвід та рівень кваліфікації;
- не розголошувати інформацію, що міститься у матеріалах експертизи, якщо інше не передбачено договором або дорученням на проведення експертизи;
- проводити дослідження і здійснювати всебічний та об'єктивний аналіз наданих на експертизу товарів, проб, зразків, документації та інших матеріалів відповідно до отриманого технічного завдання та підготувати висновок експертизи;
- забезпечувати об'єктивність та обґрунтованість положень свого висновку;
- забезпечувати збереження матеріалів та конфіденційності інформації, наданої замовником експертизи;
- надавати, в разі потреби, роз'яснення з приводу свого висновку і виконаних ним дій.

3.Методи проведення експертизи

Методи товарної експертизи — це способи теоретичного або практичного дослідження товару з метою одержання результатів експертизи.

Під час проведення експертизи визначають критерії методу, який використовується в процесі аналізу та оцінки властивостей товарів. Вони поділяються на загальні і конкретні.

Загальні критерії ґрунтуються на сучасних, існуючих у суспільстві якісних і кількісних градаціях та уявленнях про товар.

Конкретні критерії — ґрунтуються на даних нормативної національної і міжнародної документації, яка характеризує якість продукції, що випускається.

Залежно від мети і об'єкта досліджень застосовують загальні для всіх видів експертиз методи і властиві для окремих видів експертиз. Методи дослідження мають специфічний характер для санітарно-гігієнічної, фітосанітарної, екологічної експертиз і розглядаються у відповідних главах, в цьому розділі розглянемо методи товарної експертизи.

Залежно від мети експертизи або вибраних для аналізу показників в процесі експертизи можуть застосовуватися один або кілька різних критеріїв. Наприклад, під час експертизи споживчих властивостей нових видів товарів експерти формують ціннісні шкали у вигляді рядів базових зразків. Цей специфічний вид критеріїв являє собою товари або продукти-аналоги, які розташовані за принципом послідовності рівня якості. Товари поділяються на групи, які поєднуються з баловою шкалою оцінки.

Методи проведення експертизи можуть бути згруповані за різними підставами. Першою підставою класифікації є різниця в готовності об'єкта нових видів товарів на різних стадіях його розробки: технічного завдання, проектної (нормативної) документації, дослідного зразка або партії, виробничого зразка, серійного виробу. Друга підстава для класифікації методів — це особливості підходу спеціалістів до вирішення поставлених завдань і набір засобів, використаних для їх вирішення.

Загальна класифікація і характеристика методів проведення експертизи

Методи, які використовують експерти при проведенні експертизи поділяються на комплексні і оперативні з наступним виділенням експертних, соціологічних і розрахунково-інструментальних методів.

Оперативні методи використовуватися на всіх стадіях виробництва товару із застосуванням у більшості експертних методів. При експертній оцінці дослідного зразка або партії товару застосовуються дослідні, вимірювальні, розрахункові, реєстраційні методи.

Комплексні методи дають більш точні результати. Вони застосовуються під час дослідних і соціологічних досліджень, експертиз дослідних зразків і серійних виробів.

Методи, які використовуються при проведенні товарних експертиз, за ***способом і джерелами отримання інформації*** поділяються на: об'єктивні і евристичні. Кожна група поділяється на підгрупи: органолептичні; вимірювальні; реєстраційні; розрахункові; експертні; соціологічні [8].

На рис. 1. представлена класифікація методів проведення експертизи.

Рис. 1. **Класифікація методів проведення експертизи** (за Ніколаєвою М. А.)

Об'єктивні методи — заснований на визначенні характеристик товарів шляхом вимірів (вимірювальні методи) або реєстрації будь-яких невідповідностей, відмов, відхилень від встановлених вимог (реєстраційний метод). Спільним для них є вираження результатів вимірів або підрахунків в прийнятих одиницях виміру або у відсотках. Вони співставляються, відтворюються і перевіряються. Відмінністю вимірювальних методів є використання технічних пристроїв (прості пристрої і складні вимірювальні прилади, системи тощо), реєстраційних — візуальний підрахунок.

Евристичні методи — засновані на сукупності логічних прийомів і методичних правил теоретичних досліджень для досягнення (знаходження) кінцевих результатів. Спільним є суб'єктивний підхід до оцінок, побудова гіпотез тощо, заснованих на припущеннях окремих осіб.

Методи кожної підгрупи доповнюють один одного або використовуються самостійно.

Відмінності між підгрупами евристичних методів полягають в їх призначенні і використовуваних засобах або прийомах. Органолептичні методи призначені для визначення значень органолептичних показників товарів, експертні — для оцінки властивостей і показників товарів в умовах невизначеності і ризику, соціологічні — для встановлення споживчої оцінки товарів шляхом опитувань покупців [33].

Основними засобами органолептичних методів слугують органи чуття оцінювача. При соціологічних методах можуть використовуватися будь-які засоби, у тому числі і характерні для інших підгруп об'єктивних і евристичних методів. Найважливішими засобами соціологічних методів є анкети.

4.Експертиза нормативної і супровідної документації

Експертиза товарів супроводжується **документальною експертизою товаросупровідних документів** (договір-контракт, угода купівлі-продажу, свідоцтва якості, транспортні та розрахункові документи), які підтверджують належність вантажних місць (товару) до пред'явленої партії. Документальна експертиза включає

експертизу нормативної, супровідної документації, яка підтверджує якість і безпеку товарів.

Нормативна документація, яка діє у визначений час в країні, включає вимоги за органолептичними, фізико-хімічними, мікробіологічними показниками, а також за показниками безпеки. Вибір показників, які визначаються при проведенні експертизи, повинен проводитися відповідно до чинної нормативної документації.

Товаросупровідні документи (ТСД)- документи, що містять необхідну та достатню інформацію для ідентифікації партії товарів на всьому шляху товаропросування. Товаросупровідні документи призначені в основному для виготовлювачів і продавців та належать до комерційної інформації.

Залежно від характеристик товару ТСД поділяються на такі види: кількості, якості, розрахункові і комплексні. Різновиди ТСД визначаються призначенням конкретних документів.

ТСД, що затверджують кількість, - документи, призначені для передачі і збереження інформації про кількісні характеристики товарів або товарних партій. Крім розмірних характеристик (маса, довжина, об'єм і т.ін.), у них обов'язково містяться відомості, що дозволяють ідентифікувати товар (найменування, сорт, марка тощо). У таких ТСД може міститися Інформація про ціни. До ТСД, що затверджують кількість, відносяться пакувальні листи, специфікації, акти про встановлену розбіжність у кількості товарів, комерційні акти, акти відбору зразків.

ТСД, що засвідчують якість, — документи, призначені для передачі і збереження інформації про якість товарів. ТСД містять не тільки відомості про якісні характеристики товарів, їхні значення, градації якості, а також про найменування товарів, їхніх виробників (постачальники, відправники), дату виготовлення (відвантаження), інші необхідні відомості. До них належать **сертифікати відповідності** за показниками безпеки для товарів, що підлягають обов'язковій сертифікації, і **посвідчення якості,** якщо у стандарті передбачена їхня наявність.

Розрахункові ТСД - це документи, призначені для документального оформлення угоди про ціни, оплату транспортних витрат, спільне (або односторонньому) покриття витрат, у тому числі транспортних, інших витрат, якщо у складеному договорі закупівлі-продажу ці відомості були не передбачені. До розрахункових ТСД належать протокол узгодження цін, рахунки, рахунки-фактури й інші документи про ціпи.

Комплексні ТСД — документи, призначені для передачі й збереження інформації про кількісні, якісні й вартісні характеристики товарних партій, а також для кількісного обліку їх у процесі товаропросування. До комплексних ТСД належать прибутково-видаткові, товарно-транспортні, залізничні накладні, коносаменти.

Документами, що підтверджують належну якість та безпеку харчових продуктів, продовольчої сировини і супутніх матеріалів, є:

- сертифікат відповідності;
- державний реєстр або висновок державної санітарно-гігієнічної експертизи;
- ветеринарний дозвіл для харчових продуктів та продовольчої сировини тваринного походження;
- карантинний дозвіл для продукції рослинного походження.